

Inhoud

Ten geleide – 7

Deel 1 Theoretische aspecten van comorbiditeit

Hoofdstuk 1 Wat is comorbiditeit van psychische stoornissen? – 11
Philip Spinhoven

Hoofdstuk 2 De epidemiologie van psychiatrische comorbiditeit – 27
Brenda W.J.H. Penninx

Hoofdstuk 3 Neurobiologische modellen voor het ontstaan van psychiatrische comorbiditeit – 39
Indira Tendolkar, Albert Batalla, Arnt Schellekens

Hoofdstuk 4 Etiologische en pathofysiologische psychologische modellen voor het ontstaan van comorbiditeit – 53
Ernst Koster, Kristof Hoorelbeke

Deel 2 Beschrijvingen van praktische toepassingen in de behandeling

Hoofdstuk 5 Angst en depressie – 67
Anna Muntingh, Neeltje Batelaan, Ton van Balkom

Hoofdstuk 6 Comorbiditeit van syndroom- en persoonlijkheidsstoornissen – 82
Arnoud Arntz

Hoofdstuk 7 Verslaving en comorbide psychiatrische stoornissen – 95
Anneke Goudriaan, Arnt Schellekens, Geert Dom

Hoofdstuk 8 PTSS en comorbiditeit – 115
Agnes van Minnen, Rianne de Kleine, Gert-Jan Hendriks

Hoofdstuk 9 De obsessieve-compulsieve stoornis en comorbide stoornissen – 131
Lucas van Oudheusden, Gerben Meynen, Patricia van Oppen

Hoofdstuk 10 Somatisch-symptoomstoornis met comorbide stoornissen – 145
Lineke Tak, Lot Spiertz

Hoofdstuk 11 Organisatie van zorg bij comorbiditeit van psychische stoornissen – 165
Jan Spijker, Jolanda Meeuwissen, Hans Kroon, Peter van Splunteren

Personalia – 177

Register – 179

Ten geleide

Het is eerder regel dan uitzondering dat meerdere psychische stoornissen bij dezelfde persoon gelijktijdig of opeenvolgend voorkomen. Deze co- of multimorbiditeit is groter dan op grond van het toeval verwacht kan worden en roept de fundamentele vraag op hoe het samen voorkomen van psychische stoornissen het beste begrepen en de stoornissen behandeld kunnen worden.

Hoewel comorbiditeit zich vaak voordoet, bestaan er weinig leerboeken over dit onderwerp. Veel literatuur richt zich op specifieke psychische stoornissen en de focus van bestaande richtlijnen, behandelprotocollen en psychotherapiehandboeken ligt eveneens op de behandeling van specifieke stoornissen. Behandelaars zitten echter veelvuldig met vragen die voor de behandeling belangrijk zijn, zoals: welke stoornis moet ik als eerste behandelen of moet ik meerdere stoornissen tegelijkertijd aanpakken en heeft comorbiditeit ook gevolgen voor het te verwachten behandelresultaat? Dit leerboek heeft als doel in deze lacune te voorzien door zich te richten op comorbiditeit van de meest voorkomende psychische stoornissen (*common mental disorders*). Gezien het theoretisch bijna oneindig aantal mogelijke combinaties van psychische stoornissen, hebben we als focus gekozen voor comorbiditeit van veelvoorkomende psychische stoornissen (zoals depressieve stoornissen, angststoornissen, de posttraumatische-stressstoornis (PTSS), de obsessieve-compulsieve stoornis (OCS), de somatisch-symptoomstoornis (SST), verslaving en persoonlijkheidsstoornissen), omdat behandelaars deze in hun praktijk het meeste zullen tegenkomen en we tevens verwachten dat kennis van deze prevalentie vormen van comorbiditeit ook het omgaan met minder vaak voorkomende vormen van comorbiditeit zal ondersteunen.

Het boek valt uiteen in twee delen: een theoretisch en een meer praktisch gericht deel. In het theoretisch deel komen meer algemene stoornisoverstijgende vragen aan de orde. Het eerste hoofdstuk gaat in op de vraag wat we precies onder comorbiditeit van meerdere psychische stoornissen moeten verstaan en welke theoretische modellen er zijn ontwikkeld om deze comorbiditeit te kunnen begrijpen. Het tweede hoofdstuk beschrijft wat er op grond van epidemiologisch onderzoek bekend is over het vóórkomen van comorbiditeit en welke factoren hierop van invloed zijn. De laatste twee hoofdstukken van dit deel gaan meer in detail in op wat er bekend is over enerzijds neurobiologische en anderzijds psychologische factoren, die het gelijktijdig of sequentieel optreden van meerdere psychische stoornissen kunnen verklaren. Het tweede deel van het boek is meer praktisch gericht en behandelt de vraag hoe men het beste comorbide stoornissen kan behandelen. De eerste zes hoofdstukken richten zich op comorbiditeit bij depressieve stoornissen, angststoornissen, PTSS, OCS, SST, verslaving en persoonlijkheidsstoornissen. In elk van deze hoofdstukken komen de comorbiditeit van deze stoornissen en de gevolgen daarvan voor het klinisch beeld aan de orde, het beloop, alsmede behandelopties en effecten van behandeling. Deze hoofdstukken geschreven door Nederlandse en Vlaamse deskundigen op het gebied van veelvoorkomende psychische stoornissen laten zien dat soms verschillend gedacht kan worden over vragen zoals: is comorbiditeit voorspellend voor het effect van behandeling, is behandeling van invloed op comorbiditeit en hoe kan comorbiditeit het beste behandeld worden? De empirische evidentie over de behandeling van

comorbiditeit is soms vrij beperkt en daarom geven auteurs in elk van de hoofdstukken aan welke inzichten evidencebased zijn en welke gebaseerd zijn op best practices en eigen klinische ervaring. Het tweede deel sluit af met een meer algemeen hoofdstuk over verschillende modellen van behandeling (zoals parallelle, sequentiële of transdiagnostische behandeling) en bespreekt de consequenties van deze modellen voor de organisatie van de zorg.

Het boek is in de eerste plaats geschreven voor psychiaters, psychologen en andere ggz-professionals met interesse in comorbiditeit van psychische stoornissen. Een groot aantal Nederlandse en Vlaamse deskundigen was bereid een bijdrage aan dit leerboek te leveren, waardoor het een goede state of the art van het domein van comorbiditeit geeft, waarin theorie en praktijk gelijkelijk aan bod komen. Wij zijn de auteurs hiervoor zeer erkentelijk, omdat het schrijven van hun bijdragen nadrukkelijk van hen vroeg om verder te kijken dan één specifieke stoornis en zich te verdiepen in het samen voorkomen van stoornissen en de consequenties hiervan voor conceptualisering, diagnose en behandeling. De redactie denkt dat theoretische inzichten en klinische ervaring rond comorbiditeit hierdoor voor eerdergenoemde doelgroepen op een systematische en leesbare manier zijn verzameld en toegankelijk gemaakt. Wij hopen dat dit boek de lezer zal stimuleren zich verder te verdiepen in de diagnostiek en behandeling van comorbiditeit en zich vragen te blijven stellen over dit veelvoorkomende verschijnsel, waar het laatste woord zeker nog niet over is gezegd. Niet in de laatste plaats hopen we dat het boek de nodige handvatten zal geven om de diagnostiek en behandeling van patiënten met comorbide stoornissen te verbeteren, temeer daar behandelaars in hun dagelijkse praktijk meer met deze groep patiënten in aanraking zullen komen dan met patiënten die last hebben van een enkelvoudige psychische stoornis.

Philip Spinhoven, Claudi Bockting, Eric Ruhe en Jan Spijker (redactie)